

Novella

A kutasí széles út egyik eperfája alatt harminc egynéhány nyaras fiatalember üldögél. Kopott, szürke micisapkája félre van csúsztatva a fején, mintha meglépni készülne sebhelyes ábrázatáról, amelyből két savószínű szem hunyorog a júliusvégi alkonyatba. Piszkos, rossz kabátja gallérján, amely mellé van vetve, nagy hangyák bográznak. Bebújnak a szegések alá, ahonnan nyalábszámra hordják ki a serkéket, s eltűnnek velük az eperfa kérges odva alatt. A fiatalember néha belekaparász a nadrágkorcba, majd térdeit átölelve szétnéz a tájon. Bent a mezőkön tikkadt tanyák hasálnak, a sodrottlevelű akácfák alatt, mellettük buzaasztagok, vagy már kicsépeelt szalmakazlak sárgállanak a füledt alkonyatban. Sok tanyánál még javában folyik a cséplés, bodor, fekete szénfüstök kapaszkodnak felfelé egybevegyülve a porral, majd arrább lehullnak a fonnyadt kukoricák fölé.

Egyik útszéli tanyában traktorral csépelnek. A dohogó csodabogár belekapaszkodva a földbe csinálja a port, mint kis kan a habot az anyakoca mögött. Az elevátor alatt pecsenyeszínű ember viaskodik a szalmával, szeme vérben forog a portól, amit arcába köpköd a gép. Valaki vízért kiált le a kévevágó lánynak, aki a cséplő végénél ül a mázsán.

— Katá! A füled istenit, vizet hozzá a szalmakazalra. Eleped az ember szomjan — recsen le a hang a magasból mint egy ledobott bádoglemez.

A lány a bódé árnyékából fölveszi a kantát s bekocog a kútra vízért, lépteit alatt tompán zuhog a meggyötört föld, amely millió repedéssel ásít a magasságok felé eső után. A kútnál szeplős szőke sváblegény várja a lányt, s vizet merít neki. Úgy vicsorog a lányra mint gyermek a savanyúalmára. Minden szeplője külön örül neki. Oda is tartja a lány elé míg a fülébe súgja:

— Lesz púza Kati egy sák, csak ott letyél...

A lány elpirul, s megindul a teli kantával a kazal felé. Formás hófehér combjai ki-kivillannak a szoknyája alól amint kapaszkodik felfelé a létrán az emberekhez, akik öt ölnyi magasságban tetőznek a kazalon.

— Misa bácsi itt a víz! — szól föl a kazalosnak a létra végéhez érve.

— No add ide — lép a lány fölé a kazalos, s villája ágára fűzi a kantát és fölemeli a magasba.

A megszomjazott emberek bajszostól bújnak a kantába mint méhek a mézesköcsögbe, szájukszéléről mellükre csurog a víz.

— No vidd — nyújtják vissza a lánynak, akit a létra tövében ábrándos szemekkel vár le a legény.

— Kati, te nem mondtad, hogy jó — motyogja a lánynak ahogy leért a földre.

— Mire? — néz tágrameresztett szemekkel a leány.

— Hát hogy lesz púza.

— Hát jó, jó, — mondja a leány, — majd beszélünk még, — s azzal otthagyja a legényt, viszi a vizet a kevés kazalra, hogy körülkínálgassa a munkásokat váltás előtt. Minden két mérésben cserélik egymást a kévevágók a dobon, az egyiknek, aki lent van víz-hördés a dolga meg az, hogy segítsen a bandagazdának a molnárkodásban a zsákok kötözésénél. A közép-bácskai tájon minden cséplőbanda 16 személyből áll, tíz emberből és hat lányból. Ezekből öt ember a szalmakazalon van, négy meg a kevéskazalon. De soha sincs fönt mind az öt, vagy mind a négy egyszerre. Ezek azután minden két mázsálásban váltják egymást. A leányok közül egy van a pelyvükben, egy a töreklyükben. Kettő hordja a pelyvát, a másik két leány pedig a dobos. Ezek is párosával a három helyen fél-naponként cserélik egymást. Csak a bandagazda a tizedik ember, az marad mindég a helyén, ő az aki nem cserélődik soha. A két etető és a gépész, azok már más lapra tartoznak. Komolyabb és rangosabb emberek. Az ő részük máshonnét esik és másként. Többet kapnak a többtől és nem tarisznyázzák a kosztot. Nekik a csépltető ad enni a táj javából, asztalhoz törlik a késüket és nem a nadrághoz, mint többiek a bicskákat.

Mert ne higye ám senki, hogy a szegénységnek nincsenek rangfokozatai. Van szegény, koldús és kéregető. Ez a táj évszázadok óta bővelkedik bennük, szüli őket mint útszéle a macskatüsköt. Itt sárgállanak, érnek a napon, hegyezik magukat az idő talpai alá.

A napocska sugárujjai bíborba mártott körmökkel kaparásztak a fák poros kontyába mire betetőztek az emberek és leállhattak

uzsonnázni. A szokásos időn kívül estek, mert most az egyszer a szalmakazalós parancsolt, akinek nem volt kedve nyakát törni kazalramászás közben. Úgy határozott, hogy először betetőznek és aztután álljon le a gép uzsonnára, ne kelljen még egyszer fölszerencsétlenkedni a rövid létrán, amely alig ér a kazal feléig.

A gép leállt, s a fák nyújtózkodó árnyán kinyilottak a kopott katonaládák, melyekben barna szőrös kezek kutattak ennivaló után. Voltak akik különvöltek a bandától, másik fa alá ültek, hogy a többiek ne lássák irgalmatlan nyomorúságukat. Kenyér mellé kenyeret szegtek, mintha szalonnát ennének. Ha valaki feléjük ment, mindjárt pakolni kezdtek mintha már jólaktak volna. Az ébédjük is melyet a kocsi kihordott nekik, krumplilevest lötyögtetett a cserépbögre alján, szégyenében megfehéredett paprikáskrumpli kíséretében, amelyről hiányzik a zsír. Az ilyenek persze elébe mentek az ételhordó kocsinak, s már útközben lelopták a kosaraikat, és csak féltre vele, hogy ne lássa senki.

— Misa! Tik mé nem gyüttök a bandába enni? — kiáltják nekik.

— Jó van itt is, — csap egy fáradt kézmozdulattal bicskás kezével feléjük az ember, s belebámbul utána a porködös tájba.

Az árnyak szemlátomást nyúlnak, szinte ugrálnak az éjszaka elé, mintha tudnák, hogy belőlük szövődik kelme a bácskai éjnek.

A fa alatt ülő csavargó előtt két kukoricatábla közül keskeny búzatarló ölti ki borostás nyelvét az útra, mintha a port lefetyölné a furcsa folyamból, amely vastagon és szürkén kigyózik a homályos távolok alá. Benn a tarlón nem messze az úthoz tizenhárom éves forma kisleány őrzi a disznókat. Lenge kis fehér ruhája megmglebben gömbölyű testén, amint libegve kerülgeti a sunyi jószágot, amely folyton a kukoricásba les. Alig-alig tudja őket visszatartni. A csavargó nézi a kisleányt akinek két kis almája meg-meg ring léptei közben. Micijét feljebb tolja a szeméről, szétnéz az úton. kabátját hóna alá veszi, fölkel és megindul a kislány felé, aki ijedten néz a feléje közelgő alakra, s a kukorica széléből visszavissza les a tanyájuk felé, amely messzire tőle egy völgyben lapul sűrű akácfáival.

Az alak odaér hozzá. Megáll előtte. Szól is hozzá. A kislány szemét rémulten tágítja, s úgy néz az emberre, mint búzavirág a zivatarra, remegve, földbegyökerezett lábbal. Az alak egy mozdulatot tesz, mire a kislány örült visalkodásba kezd és szaladni készül. A csavargó hozzáugrik, befogja a száját és beemeli a kukoricásba. Egy darabig csönd van, csak a kukorica üstöke mozog azon a tájon. Néhány perc mulva gyöngye sírás hallatszik s a kislány véres ruhá-

val kitámolyog a kukoricásból és megindul a tanyájuk felé. Nyomában zöld dongók zokognak, körül-körülbölgik a meggyalázott eretlen kis testet.

Az alkonyi tájon gépfütty hasít át, hangja messzire elnyúlik a kukoricatáblák fölött. A kislány hasát fogva, meggörbülve kocorász a tanyájuk felé, balkezeszárát a szeme elé tartva sír. A disznóknak hült helye. Valamennyien a kukoricásban vannak. Senki sem törődik már velük.

A traktornál is szedelődzködnek az emberek. A ládákat lelakoltják, cigarettára nyújtanak és készülnek az induláshoz. Nincs még nyugta a napnak. Majd 11 óra felé. Bírja a test, csak a gép bírja. Lassan vontatottan minden ember a helyére kerül. A gépész begyűjtja a traktort, s ráfog a hajtósíjra. A cséplő lassú morgással fölzúg a tájban. A szalmarázó négy nyelvét csúfolódva öltögeti az elevátoros felé aki úgy áll alatta, villanyelére dőlve, mint halálra ítélt eretnek a máglyakaróhoz kötve és várja a szalmát. Izmai feszülnek a hajába főtt krumplitól amit az asszony uzsonnára küldött. Ahogy nézi a gazdát, aki a gép faránál áll, mindig telibb lesz tőle a gyomra. Érzi, hogy a fejére tudna a villával vágni, de akkorát, hogy maga is megszédülne tőle.

— No mit szólsz ehhez a fősvényhez — szól oda az első villáshoz, — még egy gyűszű pálinkát se adott.

— Nem, az anyja istenit, pedig van neki.

— De látod, hogy a Fercsi kapott?

— Hát az is olyan ember mint én pap. Ha esze lett volna, el se fogadta volna. Azért, hogy ő bandagazda? ...

— Nem látod a lányát? Mennyire szállja a Fülöp?

— Eh — szúr bele a fölérkezett szalmacsomóba az ember, s odadobja a társa elé.

Folyik újból a munka. Zsong a táj a cséplők zajától mint méhektől a virágos akác. Az alkonyos égen lila porzással áldozik a nap, mint egy kifáradt tüzeskerék gurul be a felhők alá.

A kislány a tanyába érve, megáll a házvégén, nem mer bemenni. Lekuporog a fal tövébe és sír. Cigány, a nagy feke kutya, megérzi jöttét, odamegy hozzá, körülszaglássza és enyhén pörölni kezdi. Az ismerős kutyaugatásra egy tyúkalja gyermek csodálkozik ki a tanyavégre, egyik rongyosabb mint a másik. Körülállják nénjüket, szájukbadugott ingaljukkal nézik, hogy Ilonka sír.

— Majd kapsz te anyukától, hogy bepizskoltad a csecse ruhádat, — mondja neki az ötéves Gyurika és máris tötyög befelé útközben még visszaszólva, — meg is mondalak neki.

Ilonka térdére fektetett kezeszárára hajtva fejét még keservebben sír. Nem tudja, mit is mondjon az anyjának, hogy is kezd-

jen bele, hogy mi történt vele. Könnyen meglehet, hogy nagyon megverik érte, mert bevérezte az egyetlen ruháját, amit az utolsó ágylepedőből varrt neki az anyja, s csak most van rajta először. Mielőtt még az anyja kijött volna hozzá, fölkerekedett, s a tanya mögött eltűnt a kukoricásba. Csak most jutott eszébe, hogy a disznókat is kint hagyta, pedig azok nagyon kukoricásak. Jaj lesz most őneki, ha Szekicrsről kiér az apja.

Nemsokára, hogy a kislány elment, hétrét görnyedt, sovány asszony bújik elő a tanyából, balkezét a hasára szorítva megáll a gyermekek között, jobbában meggyfa ostor nyelet szorongat.

— Hun ez a bűdös lány? — köhögi ki a gyerekekhez.

— Ára ment a, — mutatnak a kukorica felé amerre eltűnni látták ménjüket.

— Ilonkaaa! — csörög utána szarkahangon a tüdőbajos, beteg asszony, — hun vannak a disznók?

— Nem gyüttek be, — mondják az anyjuknak a gyerekek.

— Biztos elengedte őket a kukoricásba, no csak hadd gyűjjön be, majd adok én neki játszani — azzal visszafordul, befelé mint valami félelmetes vészjel.

Ilonka ezalatt átszötyögte magát a kukoricáson a szomszéd istállójáig amely négy akácfa között magányosan tátogott nyitott ajtójával a sűrűsödő esthomályban. Az istálló melletti beteg gémeskút ágasáról fülesbagoly szemezi a tájat, s lustán hunyorog a kút felé közelgő kislány elé. Ilonka a rováshoz érve belenéz a kútba, keresztet vet magára és szétnéz az istálló körül. Alkonyatos hatalmas felhőhegyek mögül mint erdőtűz lángol vissza a nap. Az esthajnali csillag tüzes pillangóként remeg kékes rétein az égnek. Ilonka áll a rovásnál s nézi a sötéten hunyorgó vizet, kis fejében halálos gondolatok kergetik egymást. Kalászszőke fürtjei puhán omlanak fehér nyakára, s szemei mint véres virágok nyílnak az istálló felé, melynek sötét ajtónyílásán egy kócos, gyűrött öregasszony lép ki olyan rémisztő alakban, mintha a táj boszorkánya volna.